

PIEŚNI O. TYMOTEUSZA SZCZUROWSKIEGO W *ŚPIEWNIKU
KOŚCIELNYM* KS. MICHAŁA MARCINA MIODUSZEWSKIEGO

W 1838 r. w Krakowie ukazał się drukiem zbiór pod tytułem *Śpiewnik kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w Kościele katolickim używane*¹ wydany przez polskiego zbieracza pieśni religijnych, należącego do Zgromadzenia Księża Misjonarzy (Congregatio Missionis), ks. Michała Marcina Mioduszeńskiego (1787–1868)². Wydanie tego zbioru było wynikiem zapoczątkowanej przez jego autora w 1830 r.

- 1 Michał Marcin Mioduszeński, *Śpiewnik kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w Kościele katolickim używane a dla wygody kościołów parafjalnych przez X. M.M. Mioduszeńskiego Zgrom. XX. Miss. zebrane*, Kraków 1838, paginacja: 1–384 (dalej jako: *Śpiewnik kościelny*).
- 2 Dane biograficzne ks. Michała Marcina Mioduszeńskiego zob. w encyklopediach i słownikach: *Encyklopedia powszechna [Amuela] Orgelbranda*, t. 18, Warszawa 1864, s. 642; Albert [Wojciech] Sowiński, *Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych kompozytorów, wirtuozów, śpiewaków, instrumentistów, lutnistów, organmistrzów, poetów lirycznych i miłośników sztuki muzycznej zawierający krótki rys historii muzyki w Polsce, opisanie obrazów cudownych i dawnych instrumentów, z muzyką i portretem autora*, Paryż 1874, s. 263–264; *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób*, wyd. Michał Nowodworski, t. 14, Warszawa 1881, s. 367–368; Alfons Schletz, „Mioduszeński Michał Marcin”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 21, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 326–327; Stanisław Janaczek, „Mioduszeński Michał Marcin”, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, red. Hieronim Eug[eniusz] Wyczawski, Warszawa 1982, s. 135–137; Mirosława Kaczorowska-Guńkiewicz, „Mioduszeński Michał Marcin”, w: *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*, red. Elżbieta Dziębowska, t. 6, Kraków 2000, s. 277–278. W literaturze muzykologicznej pierwsze obszerne opracowanie monograficzne poświęcone Mioduszeńskiemu i jego publikacjom śpiewnikowym zawdzięczamy studiom ks. Hieronima Feichta, zob.: Hieronim Feicht, „X. Michał Marcin Mioduszeński C.M. (1787–1868)”, w: *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Dr. Adolfa Chybińskiego ofiarowana przez uczniów i przyjaciół z okazji pięćdziesiątej rocznicy urodzin i dwudziestej piątej rocznicy Jego pracy naukowej (1880–1905–1930)*, Kraków 1930, s. 67–91. O *Śpiewniku kościelnym* Mioduszeńskiego zob.: Karol Mrowiec, „Liturgia i muzyka u Księża Misjonarzy w Polsce: (1651–1939)”, *Nasza Przeszłość* 13 (1961), s. 234–235. Zob. także: Janusz Drewniak, „Ks. Michał Marcin Mioduszeński (1787–1868) – prekursor naukowego gromadzenia pieśni religijnych”, *Liturgia Sacra* 14 (2008) nr 1, s. 107–126. Wyдания śpiewnikowe Mioduszeńskiego zostały omówione również w ramach rozważań ks. Wojciecha Kałamarza CM nad znaczeniem dokonań Zgromadzenia Księża Misjonarzy w dziejach polskiej kultury muzycznej, zob.: Wojciech Kałamarz, *Muzyka u Misjonarzy. Wkład Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w kulturę muzyczną Polski*, Kraków 2009, s. 331–350.

kilkuletniej akcji zbierania i gromadzenia pieśni kościelnych, kontynuowanej także po opublikowaniu śpiewnika. Jeden z głównych celów Mioduszewskiego, obok popularyzacji i archiwizacji repertuaru pieśniowego, stanowiło wydanie zbioru, który zawierałby ujednoczone wersje tekstów i melodii śpiewów kościelnych, a naczelnym założeniem autora było opublikowanie śpiewnika mającego służyć wyłącznie celom praktycznym – użytkowym³. Przy opracowaniu zasobu pieśniowego Mioduszewski korzystał zarówno z dostępnych mu rękopiśmiennych i drukowanych kancjonałów, jak i z żywej tradycji śpiewów ludowych. W konsekwencji w *Śpiewniku kościelnym* znalazł się polskojęzyczny repertuar funkcjonujący w środowiskach rzymskokatolickich tworzony na przestrzeni wieków XVII i XVIII, a wyjątkowo także XVI, jak również teksty nowo powstałe. W odróżnieniu od powszechnie występujących w XIX w. i wcześniej edycji śpiewników zawierających jedynie poetyckie teksty pieśni religijnych, Mioduszewski zamieścił w *Śpiewniku kościelnym* także ich jednogłosowe melodie (do niektórych tekstów podał kilka wersji linii melodycznych).

Śpiewnik kościelny Mioduszewski podzielił na dwie części. W części I zbioru (s. 7–292) pieśni zostały usystematyzowane według następstwa roku liturgicznego i ułożone tematycznie. Znalazły się tu pieśni adwentowe, na Boże Narodzenie, postne, wielkanocne, na Zielone Świątki, na Boże Ciało, o Najświętszej Maryi Pannie, o świętych Pańskich, przygodne, za umarłych. W skład części II (s. 293–378) weszły śpiewy mszalne i nieszpory, a także różne śpiewy modlitewne (suplikacje, litanie, koronka i godzinki)⁴.

W związku z poszerzeniem zgromadzonego repertuaru opublikowanego zbioru wynikała potrzeba uzupełnienia *Śpiewnika kościelnego* nowymi śpiewami, które Mioduszewski wydał w kolejnych dodatkach, stosując w nich paginację będącą kontynuacją numeracji stron pierwszego wydania. W roku 1842 w Krakowie ukazał się *Dodatek do Śpiewnika kościelnego*⁵ ze strukturą podobną do wydania *Śpiewnika kościelnego*, ale uzupełnioną o pieśni unickie, o których mowa będzie niżej. Następnie w Lipsku w 1849 r. wyszedł drukiem *Dodatek II do Śpiewnika kościelnego*, a po czterech latach tamże ukazał się *Dodatek III do Śpiewnika kościelnego*⁶. W 1854 r. jako ostatnie z aneksów wydano w Lipsku *Uzupełnienie Dodatku III do Śpiewnika kościelnego pieśniami narodowymi*⁷. Ponadto Mioduszewski opublikował zbiór pod tytułem *Pastorałki i ko-*

3 H. Feicht, „X. Michał Marcin Mioduszewski”, op. cit., s. 78–80; K. Mrowiec, op. cit., s. 234–235; J. Drewniak, op. cit., s. 114, 116, 126; W. Kałamarz, op. cit., s. 335, 350.

4 O strukturze zbioru i pieśniach opublikowanych w poszczególnych działach śpiewnika zob. w: W. Kałamarz, op. cit., s. 337–339, 349.

5 Michał Marcin Mioduszewski, *Dodatek do Śpiewnika kościelnego z melodyjami*, Kraków 1842, paginacja: 385–768 (dalej jako: *Dodatek do Śpiewnika kościelnego*).

6 Michał Marcin Mioduszewski, *Dodatek II do Śpiewnika kościelnego z melodyjami*, Lipsk 1849, paginacja: 769–960 (dalej jako: *Dodatek II do Śpiewnika kościelnego*); tegoż, *Dodatek III do Śpiewnika kościelnego z melodyjami*, Lipsk 1853, paginacja: 961–1024 (dalej jako: *Dodatek III do Śpiewnika kościelnego*).

7 [Michał Marcin Mioduszewski], *Uzupełnienie Dodatku III do Śpiewnika kościelnego pieśniami narodowymi w różnych czasach i okolicznościach kraju napisanemi*, wyd. J[an] N[epomucen] Bobrowicz, Lipsk 1854,

łedy z melodyjami czyli piosnki wesole ludu (Kraków 1843) i uzupełnienie do niego – *Dodatek do Pastoralek i kolęd z melodyjami* (Lipsk 1853)⁸.

Już za życia MioduszeWSkiego w poświęconym mu biografii w *Encyklopedii powszechnej Samuela Orgelbranda* doceniono jego długoletni wysiłek związany z gromadzeniem, opracowywaniem i wydawaniem pieśni religijnych. Zwrócono przy tym uwagę, że przygotowane przez niego publikacje śpiewnikowe zostały „spisane nie tylko z ust ludu, ale i ze starych ksiąg i kancyjonałów wyciągnięte, lubo bardzo liczne i pracowicie obrobione” oraz już wtedy podkreślono, iż „wdzięczność mu się [...] należy, że pierwszy skarby te pozbiierał i przystępnymi uczynił, wskazując drogę dalszym na tej niwie pracownikom”⁹. We współczesnej polskiej muzykologii MioduszeWSki uchodzi za „prekursora naukowego gromadzenia pieśni religijnych”, a jego wydawnictwa śpiewnikowe należą do pierwszych dziewiętnastowiecznych publikacji zawierających przekazy tekstów pieśni kościelnych wraz z melodiami¹⁰.

Pomimo dość obszernego omówienia w literaturze doniosłej wartości dokonań MioduszeWSkiego na niwie edycji polskich pieśni kościelnych, nie wszystkie zagadnienia związane z wydawaniem repertuaru w *Śpiewniku kościelnym* zostały zbadane, a w szczególności nie zostały opracowane znajdujące się w *Śpiewniku kościelnym* muzyczno-poetyckie i poetyckie przekazy pieśni autorstwa bazylianina o. Tymoteusza Szczurowskiego (1740–1812)¹¹, pisarza religijnego, kaznodziei, doktora teologii i prawa kanonicznego, protonotariusza Stolicy Apostolskiej, misjonarza aktywnie działającego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. O tym, że takie utwory znalazły się w *Śpiewniku kościelnym* wśród opublikowanych tam anonimowo pieśni o proveniencji unickiej, poinformował sam MioduszeWSki, który utworów tych jednak nie opatrzył adnotacją wskazującą, że ich tekst i melodia wyszły spod pióra tego unity. Natomiast w słowie wstępnym do *Dodatku do Śpiewnika kościelnego* przy omówieniu zamieszczonego tu repertuaru unickiego, MioduszeWSki powołał się na pracę *Misja Bialska* (Supraśl 1792) o. Tymoteusza Szczurowskiego, a także zwrócił uwagę na problemy związane z ustaleniem melodii do niektórych z tych pieśni:

paginacja: 1025–1056. Na temat repertuaru zawartego w dodatkach (*Dodatku, Dodatku II, Dodatku III, Uzupełnieniu Dodatku III*) do *Śpiewnika kościelnego* zob. w: W. Kałamarz, op. cit., s. 339–345.

8 Michał Marcin MioduszeWSki, *Pastoralki i kolędy z melodyjami czyli piosnki wesole ludu w czasie świąt Bożego Narodzenia po domach śpiewane a przez X. M.M. M[ioduszeWSkiego] zebrane*, Kraków 1843, paginacja: 1–224; tenże, *Dodatek do Pastoralek i kolęd z melodyjami*, Lipsk 1853, paginacja: 225–296.

9 *Encyklopedia powszechna*, op. cit., s. 642. Przywołane tu cytaty oraz poniższe zapisy zaczerpnięte z rękopiśmiennych i drukowanych źródeł z XIX w. podano z zachowaniem ówczesnej gramatyki i zasad pisowni. Incipity tekstowe polskojęzycznych pieśni omówionych w niniejszym artykule podano zgodnie z obowiązującymi dziś zasadami w zakresie ortografii i interpunkcji.

10 J. DREWNIĄK, op. cit., s. 107, 122; W. Kałamarz, op. cit., s. 331, 335.

11 Aktualne dane biograficzne o. Tymoteusza Szczurowskiego wraz z bogatą bibliografią podano w: Dorota WEREDA, „Szczurowski Tymoteusz”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Andrzej Romanowski, t. 47, Warszawa–Kraków 2010–2011, s. 508–511.

Lubo dotąd nie mogłem się dowiedzieć o melodyjach do wszystkich pieśni katolickich obrządku greckiego, znajdujących się w dziele X. Szczurowskiego *Misji Bialskiej*; zamieściłem jednak wszystkie w tem przekonaniu, że mają swoje własne melodyje, a oraz i w nadziei że ktoś bliższy tamtych miejsc, albo odkryje już pisane, albo ze śpiewania wynotowawszy zechce nadesłać dla dopełnienia *Śpiewnika*¹².

O fakcie umieszczenia pieśni autorstwa bazylikańskiego misjonarza Szczurowskiego w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego* Mioduszewskiego w literaturze po raz pierwszy wspomniano w początkach XX w. w haśle poświęconym Szczurowskiemu zamieszczonym w *Encyklopedii kościelnej*, gdzie pisano o nim także jako o znanym ówczesnie autorze „licznych pieśni religijnych, które lud pobożny po dziś śpiewa”¹³. Szczególnie należy podkreślić, że do naszych czasów jedynie ks. Hieronim Feicht (1894–1967) w swoich studiach poświęcił uwagę utworom Szczurowskiego wydanym przez Mioduszewskiego w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego*. Ten polski muzykolog podkreślał, że przy opracowaniu zapisów nutowych autor *Śpiewnika kościelnego* dołożył wszelkich starań, aby w jego zbiorach znalazły się autentyczne lub najbardziej zbliżone do oryginału wersje melodyczne pieśni przeznaczonych do śpiewania w świątyniach katolickich. Zauważył jednak również, iż Mioduszewski częściowo odstąpił od tej zasady w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego*, w którym podał „sam tekst wielu pieśni obrządku greckiego (w języku polskim) znajdujących się w *Misji Bialskiej* X. Szczurowskiego, spodziewając się, że się znajdą kiedyś ich melodie”¹⁴. Oprócz tego Feicht w swoich pracach krótko omówił grupę unickich pieśni autorstwa Szczurowskiego pochodzących z *Misji Bialskiej*, a następnie włączonych do *Dodatku do Śpiewnika kościelnego* Mioduszewskiego, a także zauważył, iż w zbiorze tym znalazło się czterdzieści pięć pieśni tego unity, z których tylko dwadzieścia trzy zostały opublikowane z melodiami, a pozostałe wyłącznie w postaci tekstów. Dodatkowo Feicht stwierdził, iż te „melodie mają niewiele wspólnego lub w ogóle nie mają nic wspólnego z muzyką ludową, a cały ten zbiór [...] nie odegrał chyba żadnej roli tak wśród Polaków liturgii wschodniej, jak wśród Ukraińców”¹⁵.

W najnowszej literaturze polscy historycy powtarzają jedynie informację o opublikowaniu w śpiewnikach Mioduszewskiego pieśni religijnych ułożonych przez Szczurowskiego¹⁶. Ks. Wojciech Kałamarz dodaje w swojej pracy, że wydane w *Do-*

12 M.M. Mioduszewski, *Dodatek do Śpiewnika kościelnego*, op. cit., s. 385.

13 *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzena i Weltego z licznymi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób*, wyd. Michał Nowodworski, t. 27, Warszawa 1904, s. 487.

14 H. Feicht, „X. Michał Marcin Mioduszewski”, op. cit., s. 78.

15 Hieronim Feicht, „Stosunki polsko-ruskie w muzyce religijnej XVI–XVIII w.”, w: *Polsko-rosyjskie miscellanea muzyczne*, red. Zofia Lissa, Kraków 1967, s. 14–15; przedruk w: Hieronim Feicht, *Studia nad muzyką polskiego renesansu i baroku*, Kraków 1980 (= *Opera Musicologica Hieronymi Feicht 3*), s. 537.

16 D. Wereda, „Szczurowski Tymoteusz”, op. cit., s. 511.

datku do *Śpiewnika kościelnego* pieśni katolickie obrządku greckiego Mioduszewski zaczerpnął z *Misji Białskiej* Szczurowskiego¹⁷.

Dzięki przeprowadzonym ostatnio badaniom udało mi się odnaleźć materiał źródłowy umożliwiający poszerzenie wiedzy na temat ocalałych do dziś przekazów pieśni religijnych autorstwa Szczurowskiego, który najliczniej takie utwory wydawał w okresie, kiedy był ihumenem klasztoru bazylińskiego w należącej do Radziwiłłów Białej (urząd ten pełnił w l. 1784–96) i prowadził misje w parafiach diecezji brzeskiej. Obecnie wiadomo, że w dostępnych drukowanych pracach autorstwa Szczurowskiego *Wzór doskonałości panińskiej* (Począjów 1772)¹⁸, *Głos wzbudzający serca chrześcijańskie* (Lublin 1787)¹⁹, *Misja Białska* (Supraśl 1792)²⁰ i *Pieśni pobożne* (Lublin 1801)²¹ zostało opublikowanych wiele tekstów pieśni religijnych (bez zapisów nutowych) w języku polskim i ukraińskim (transliterowanych alfabetem łacińskim) dla potrzeb Kościoła greckokatolickiego, w szczególności śpiewanych podczas misji prowadzonych przez bazylianów białskich w różnych miejscowościach na ziemiach Rzeczypospolitej²². W opublikowanych już artykułach stwierdziłam, że zamieszczone w dziewiętnastowiecznym *Śpiewniku kościelnym* Mioduszeńskiego przekazy (poetyckie i poetyckie wraz z melodiami) pieśni tego unickiego autora świadczą o ich ówczesnej popularności w środowiskach zarówno grecko-, jak i rzymskokatolickich²³, a także postulowałam prowadzenie dalszych badań nad recepcją pieśni Szczurowskiego w śpiewnikach sporządzanych jeszcze za życia tego unickiego autora oraz w źródłach późniejszych, z XIX w., w szczególności ich anonimowych przekazów zamieszczonych w *Śpiewniku kościelnym* Mioduszeńskiego²⁴.

17 W. Kałamarz, op. cit., s. 340.

18 [Tymoteusz Szczurowski], *Wzór doskonałości panińskiej. Przez podane śródki do ćwiczenia się w rozlicznych cnotach zakonne życie zdobiących. PP. WW. Pannom Z. S. B. W. w Klasztorze Włodzimierskim wielką protekcją y fundatorską łaską I. W. I. X. Felicjana Filipa Wołodkowicza Arcy-Biskupa, y Metropolity całej Rusi Śc: zaszczyconym przy wejściu do nowego Klasztoru ofiarowany*, [Począjów], w Drukarni J.K.M. Począjowskiy 1772.

19 Tymoteusz Szczurowski, *Głos wzbudzający serca chrześcijańskie do społecznej modlitwy i do słuchania Słowa Bożego ... ku zaszczytciu ... xiążąt Radziwiłłów fundatorów missyi białskiej ... przez ... rektora missyi białskiej ofiarowany*, Lublin, w Drukarni J.K.M. XX. Trynitarzów 1787.

20 Tymoteusz Szczurowski, *Misja Białska XX. Bazylianów*, reprint przygotował do druku Jacek J. Wałdowski, nad całością prac związanych z reprintem czuwał Roman R. Piętko, Lublin 2009.

21 Tymoteusz Szczurowski, *Pieśni pobożne naukę wiary i obyczajów chrześcijańskich w sobie zamykające dla użytku i zachęcenia Bractwa Nauki Chrześcijańskiej w całej diecezji Chełmskiej po wszystkich cerkwiach parafialnych ustanowionego... ułożone w polskim i ruskim języku*, Lublin, w Drukarni XX. Trynitarzów 1801.

22 Oksana Shkurgan, „Pieśni nabożne wydane przez o. Tymoteusza Szczurowskiego w kontekście repertuaru wykonywanego w środowiskach rzymskokatolickich i unickich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów”, *Rocznik Lituanistyczny* 1 (2015), s. 197–218, wersja online na stronie <http://dx.doi.org/10.12775/RL.2016.08>; też: „Problem atrybucji pieśni katechizmowej «Trojca Bog Otec’, Bog Sin, Bog Duh Svätij»”, w: *Καλοφρονία: naukovij zbirnik z istorii cerkownoi monodii ta gimnografii*, red. Kristián Gannik, Ūrij Āsinovs’kij, č. 8, L’viv 2016, s. 173, 176–177.

23 O. Shkurgan, „Pieśni nabożne”, op. cit., s. 207.

24 O. Shkurgan, „Problem atrybucji”, op. cit., s. 177–178.

Obok repertuaru rzymskokatolickiego w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego*, po pieśniach za umarłych i przed zapisami śpiewów mszalnych, Mioduszewski opublikował blok poetyckich i muzyczno-poetyckich przekazów czterdziestu czterech polskojęzycznych utworów opatrzony tytułem „Pieśni w cerkwiach dyecezyi chełmskiej obrządku grecko-katolickiego używane” (s. 579–678)²⁵. Do niektórych z tych tekstów unickich Mioduszewski nie podał linii melodycznych, lecz zamieścił jedynie informację, iż do nich „Melodyja jeszcze niewiadoma”. Opublikowane pieśni Mioduszewski usystematyzował tematycznie (pieśni Pańskie, o Najświętszej Maryi Pannie, o świętych, przygodne), zachowując wewnątrz każdego działu tematycznego ciągłą numerację pieśni. Poniżej umieszczam incipity słowne omawianych pieśni unickich wraz z uwagami do nich, które Mioduszewski zamieścił we wskazanym bloku pieśniowym (dodatkowo przy tym podaję informacje o jednogłosowych zapisach melodii wydanych tam utworów)²⁶:

Pieśni o Tajemnicach Pańskich

1. *Kto pragnie żyć wiecznie* (o wszystkich Tajemnicach Wiary), melodia, s. 579–584.
2. *Z nami dziś niebiosa* (o Trójcy Przenajświętszej), melodia, s. 584–588.
3. *Góry Syjońskie* (o Narodzeniu Chrystusowym), s. 588–590.
4. *Słodka nowina* (o Narodzeniu Chrystusowym), s. 590–591.
5. *Źródło istności* (o Narodzeniu Chrystusowym), s. 591–594.
6. *Z głębin wieków pierwszy January* (o Obrzezaniu Chrystusowym), s. 594–595.
7. *Światłości miła anielskiemu oku* (o Chrzcie Chrystusowym), s. 595–597.
8. *Niebo się dziś odzywa* (o Ofiarowaniu Chrystusowym), s. 597–600.
9. *Święta pustyni, cichości odludna* (o pustyni Chrystusowej), s. 600–602.
10. *Któż z ziemnorodnych* (o Męce Pańskiej), s. 602–606.
11. *Tę są cuda, które były* (o Zmartwychwstaniu Chrystusowym), melodia, s. 606–609.
12. *Dziś bogowidne wzlatujcie, orłęta* (o Wniebowstąpieniu Chrystusowym), s. 609–611.
13. *Ożywiający Duchu Święty* (o Duchu Przenajświętszym), melodia, s. 611–613.
14. *Głos, głos, głos dziś wesoly* (na Boże Ciało), melodia, s. 614–616.
15. *Wszystkie narody, przyjdźcie na gody* (na Boże Ciało), melodia, s. 616–618.

25 W spisie treści *Dodatku do Śpiewnika kościelnego*, zawierającym pieśni ze *Śpiewnika kościelnego* i z *Dodatku do Śpiewnika kościelnego*, ten blok unickich pieśni ma nagłówek „Pieśni cerkiewne” i został zamieszczony także po dziale pieśni za umarłych, a przed II częścią zbioru.

26 W cytowanej pracy ks. Wojciecha Kałamarza przy omówieniu repertuaru zamieszczonego w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego* Mioduszewskiego zaznaczono, że w bloku unickim „Pieśni w cerkwiach dyecezyi chełmskiej obrządku grecko-katolickiego używane” występują działy (pieśni o Tajemnicach Pańskich, pieśni o Najświętszej Maryi Pannie, pieśni o świętych Pańskich, pieśni przygodne) a także podano liczbę wydanych w nich utworów oraz dodatkowo w przypadku niektórych pieśni unickich wskazano ich charakter, lecz bez podania incypitów słownych, zob.: W. Kałamarz, op. cit., s. 341.

Pieśni o Najświętszej Maryi Pannie

1. *Dziś, ludu Maryjański* (o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny), s. 618–620.
2. *Z gór wiekuistych* (o Narodzeniu Najświętszej Maryi Panny), s. 621–622.
3. *Oblecz się, ziemio* (o Ofiarowaniu Najświętszej Maryi Panny), melodia, s. 622–624.
4. *Ogromny piorun z iskierką w obłoku* (o Zaślubieniu Najświętszej Maryi Panny), s. 624–625.
5. *Archanielski głos ośmiela* (o Zwiastowaniu Najświętszej Maryi Panny), melodia, s. 626–629.
6. *Ocuć się ziemio, nieba Gospodyni* (o Nawiedzeniu Najświętszej Maryi Panny), s. 629–630.
7. *Spłyńcie dziś, spłyńcie* (o Boleściach Najświętszej Maryi Panny), melodia, s. 630–632.
8. *Weselcie się nieba* (o Wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny), melodia, s. 633–634.
9. *Tys, co nieba jest ozdobą* (o Najświętszej Maryi Pannie), melodia, s. 634–635.
10. *Słudzy Maryi* (o Najświętszej Maryi Pannie. „Pieśń Bracka”), melodia, s. 636–638.

Pieśni o świętych Pańskich

1. *Zbiór Serafinów* (o świętych Aniołach), s. 639–640.
2. *Z drogich pereł wieńce tobie, Bazylu, uwiły* (o św. Bazylim Wielkim), melodia, s. 640–642.
3. *Wynijdz serc rozumnych* (o św. Janie Damascenie), s. 642–643.
4. *Witaj wodzu pustelników* (o św. Onufrym), s. 643.
5. *Ożyjcie upłynione wieki* (o św. Wincentym à Paulo), s. 643–646.
6. *Makryno święta, perłorodne morze* (o św. Makrynie), melodia, s. 646–647.

Pieśni przygodne

1. *Boże, usłysz mnie* (o Miłości Boskiej), melodia, s. 647–650.
2. *Rozmiłuję się w Tobie* (o Miłości Boskiej), melodia, s. 650–652.
3. *Od piersi matki* (o Nadziei), s. 652–654.
4. *Pójdziemy, pójdziemy stąd* (o rzeczach ostatecznych), melodia, s. 654.
5. *Czas, czas już niosą trumnę* (o śmierci), melodia, s. 655–656.
6. *Słuchaj ziemio, słyszcie mogiły* (o Sądzie), melodia, s. 656–660.
7. *Wszystko widzący, Boże, sprawiedliwy* (o piekle), s. 661–662.
8. *Raj nam jest ten Syjon wesoły* (o Niebie), s. 662–663.
9. *Wejrzyjcie dziś, niebioso* („Wchodnia czyli Przedmissyjna”), melodia, s. 663–666.
10. *Ciesz się niebo, słuchaj ziemio* („Rozchodnia czyli Pomissyjna”), melodia, s. 666–668.
11. *Bóg, Bóg, bytność, opatrność* (O Opatrzności Boskiej), s. 668–669.
12. *Chwała na wysokości* („Rozmowa Aniołów z ludźmi”), melodia, s. 669–676.

Pieśni za umarłych

1. *Zatrzymajcie się, rozpytajcie się* („Rozmowa z umarłymi”), melodia, s. 676–678.

Z kolei w *Dodatku II do Śpiewnika kościelnego* Mioduszewski opublikował nieznaną mu wcześniej melodie do wydanych w poprzednim *Dodatku do Śpiewnika kościelnego* czterech tekstów funkcjonujących w środowisku unickim w diecezji chełmskiej:

- *Góry Syjońskie* (o Narodzeniu Chrystusowym), s. 957.
- *Dziś, ludu Maryjański* (o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny), s. 958.
- *Z gór wiekuistych* (o Narodzeniu Najświętszej Maryi Panny), s. 957.
- *Ożyjcie upłynione wieki* (o św. Wincentym à Paulo), s. 958–959.

Przy tym należy zauważyć, iż na taką samą melodię Mioduszewski proponował śpiewać dwa utwory – pieśń bożonarodzeniową *Góry Syjońskie* i pieśń maryjną *Z gór wiekuistych*. Pozostałe dwie pieśni (maryjna *Dziś, ludu Maryjański* i ku czci św. Wincentego à Paulo *Ożyjcie upłynione wieki*) posiadają w zbiorze Mioduszewskiego własne melodie. Natomiast w *Dodatku III do Śpiewnika kościelnego* wśród pieśni do świętych Pańskich Mioduszewski opublikował jeszcze jeden muzyczno-poetycki przekaz pieśni *Świętych cnót* zbiorze opatrując go uwagą: „Cerkiewna. O Ś. Jozafacie Biskupie i Męczenniku” (s. 975–981), a zatem wskazując, że pieśń była poświęcona wówczas błogosławionemu Jozafatowi Kuncewiczowi, unickiemu arcybiskupowi połockiemu (jego kanonizacja miała miejsce w dniu 29 VI 1867 r.)²⁷.

W sumie w *Śpiewniku kościelnym* Mioduszewskiego (w *Dodatku, Dodatku II, Dodatku III*) zamieszczono czterdzieści pięć pieśni funkcjonujących w ówczesnych środowiskach unickich w diecezji chełmskiej. Więcej niż połowa – dwadzieścia osiem utworów – opatrzona jest w zbiorze melodiami, zaś pozostałe opublikowano w postaci tekstów poetyckich. Za wyjątkiem jednego wielkanocnego utworu *Te są cuda, które były*, porównanie tekstów unickich pieśni wydanych przez Mioduszewskiego z opublikowanymi wcześniej o pół stulecia przekazami poetyckimi pieśni Szczurowskiego zamieszczonymi w jego dziele pt. *Misja Bialska* (Supraśl 1792)²⁸ wykazało podobieństwo (nie licząc drobnych zmian językowych związanych ze stosowaną w XVIII w. pisownią)²⁹. Wzmiankowanej pieśni wielkanocnej niestety nie udało mi się zidentyfikować wśród utworów wydanych w dostępnych dziś pracach Szczurowskiego. W związku z powyższym na obecnym etapie badań można stwierdzić, iż w *Śpiewniku kościelnym* Mioduszewski opublikował przekazy czterdziestu czterech

27 O dodrukowanych melodiach do wyszczególnionych pieśni (bez podania ich incypitów tekstowych) wydanych w *Dodatku II do Śpiewnika kościelnego*, a także o przekazie pieśni cerkiewnej ku czci błogosławionego Jozafata Kuncewicza (bez podania jej incypitu słownego) opublikowanej w *Dodatku III do Śpiewnika kościelnego* dla porównania zob. W. Kałamarz, op. cit., s. 343.

28 T. Szczurowski, *Misja Bialska*, op. cit. Współcześnie ukazała się edycja poetyckich tekstów pieśni opublikowanych przez Szczurowskiego w *Misji Bialskiej* (Supraśl 1792), zob.: Tymoteusz Szczurowski, *Poezja „Misji Bialskiej”*, opr. Roman R. Piętka, Lublin 2009.

29 Pieśni Szczurowskiego zamieszczono w poszczególnych tomach *Misji Bialskiej*, zatytułowanych: *Trzydniowa, Ośmiodniowa, Calomiesięczna i Caloroczna*, zob.: T. Szczurowski, *Misja Bialska*, op. cit.

pieśni Szczurowskiego (zob. ich incipity słowne w układzie alfabetycznym w Aneksie 1), z których dwadzieścia siedem zostało wydanych w zbiorze wraz z melodiami (zob. ich incipity nutowe w Aneksie 2)³⁰, a pozostałe wyłącznie w postaci tekstów. Mioduszewski zanotował pieśni Szczurowskiego, tak jak i inne śpiewy kościelne, w kluczu tenorowym.

Na razie nie jest możliwe ustalenie, z jakich źródeł nutowych korzystał Mioduszewski, przygotowując do publikacji muzyczno-poetyckie przekazy pieśni Szczurowskiego w *Śpiewniku kościelnym* oraz uzupełniając je o nowe nutowe zapisy pieśni unickiego misjonarza³¹. We wstępie do *Dodatku II* i *Dodatku III do Śpiewnika kościelnego* autor nie odniósł się do dodrukowanych melodii do czterech pieśni unickich, ani do muzyczno-poetyckiego przekazu wspomnianej pieśni o bł. Jozafacie Kuncewicu. Ponieważ do dziś w aktualnej literaturze przedmiotu znane są wyłącznie drukowane prace Szczurowskiego, w których ten unicki misjonarz opublikował jedynie poetyckie teksty pieśni nabożnych bez uwag na jakie „tony” należało je wykonywać, a także w związku z tym, że na obecnym etapie badań nie są znane nutowe rękopiśmienne śpiewniki, które zawierałyby zapisy melodii omawianych pieśni Szczurowskiego³², to można jedynie przypuszczać, że, przygotowując je do druku w *Śpiewniku kościelnym*, Mioduszewski czerpał z żywej tradycji śpiewu wiernych Kościoła grekokatolickiego w diecezji chełmskiej. Potwierdza to poprzedzająca blok z pieśniami Szczurowskiego informacja: „Pieśni w cerkwiach diecezji chełmskiej obrządku greko-katolickiego używane” podana przez samego Mioduszewskiego. Odpowiedź na pytanie, czy dodrukowane przez niego zapisy nutowe pieśni Szczurowskiego (w *Dodatku II* i *Dodatku III do Śpiewnika kościelnego*) mogły być ewentualnie nadesłane albo udostępnione autorowi śpiewnika zgodnie z jego prośbą wyrażoną wcześniej w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego*³³, pozostaje otwarte, chociaż wykluczyć tego nie można. Szkoda tylko, że reszta pieśni (17) Szczurowskiego nie doczekała się opracowania muzycznego w *Śpiewniku kościelnym* Mioduszewskiego, któremu ich linie melodyczne najwidoczniej nadal były nieznane.

30 Incipity nutowe tych pieśni podano zgodnie z zapisami notacji współczesnej. Incipity nutowe zamieszczono w Aneksie 2 zgodnie z alfabetycznym układem ich incipitów słownych. Dodatkowo przy incipitach nutowych wprowadzono ciągłą numerację w sumie dwadzieścia siedem pieśni Szczurowskiego.

31 W Archiwum Zgromadzenia Księża Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie (dalej jako AMS) znajduje się teczka personalna ks. Michała Marcina Mioduszewskiego CM (b. sygn.), w której wśród licznie zgromadzonych materiałów dokumentacyjnych poświadczających o bezcennej pracy badawczej i redakcyjnej tego misjonarza niestety nie znajdują się żadne informacje dotyczące opracowania i wydania w *Śpiewniku kościelnym* omawianych pieśni unickich.

32 W świetle aktualnych badań wiadomo jedynie o przechowywanym w zbiorach Biblioteki Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie rękopiśmiennym śpiewniku (o sygn. 546) z ostatniej ćwierci XVIII w., powstałym prawdopodobnie w diecezji chełmskiej, zawierającym między innymi utworami przekazy poetyckich tekstów jedenastu pieśni Szczurowskiego, zob.: O. Shkurgan, „Pieśni nabożne”, op. cit., s. 205–207.

33 Por. przyp. 12.

Co do zapisów melodycznych dwudziestu siedmiu pieśni Szczurowskiego zamieszczonych w zbiorze Mioduszewskiego, trzeba przede wszystkim zauważyć, że sam autor w cytowanym już wstępie do *Dodatku do Śpiewnika kościelnego* poinformował, że pieśni te mają swoje własne linie melodyczne i nie zgłosił wtedy poważnych wątpliwości co do ich autentyczności. Ponieważ, jak już wspomniano, na obecnym etapie badań nie dysponujemy innymi źródłami nutowymi, sporządzonymi jeszcze za życia Szczurowskiego, zawierającymi muzyczno-poetyckie przekazy zarówno tych, jak i innych polskojęzycznych pieśni sygnowanych jego nazwiskiem, to na razie można jedynie przyjąć, iż w początkach lat czterdziestych XIX w. w diecezji chełmskiej wyznawcy Kościoła grekokatolickiego śpiewali pieśni Szczurowskiego na takie melodie, na jakie one były wykonywane jeszcze za czasów ich autora.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, iż do opublikowanego w unickiej drukarni w Poczajowie obszernego nutowego zbioru pt. *Bohobłasnyk* (1790–91)³⁴ nie weszła żadna ze znanych dziś pieśni Szczurowskiego. Być może jednym z powodów tego mógł być właśnie fakt, iż ten unicki misjonarz wyróżnił się szczególnie aktywną działalnością na polu wydawniczym, publikując w swoich pracach teksty licznych pieśni religijnych swego autorstwa, a także pojedyncze utwory z polskiego repertuaru rzymskokatolickiego (*Boże w dobroci nigdy nie przebrany* oraz *Straszliwego majestatu Panie*)³⁵, w większości na potrzeby misji bazylikańskich (w szczególności znane są liczne jego utwory opublikowane w podręczniku dla bazylikańskich misjonarzy pt. *Misja Bialska*, Supraśl 1792, który ukazał się tuż po wyjściu w świat poczajowskiego *Bohobłasnyka*).

Natomiast w niewielkim, unikatowym śpiewniku, ocalałym do dziś bez karty tytułowej, rozpoczynającym się tytułem *Пѣсни о Пресвѣтѣй Богородици в Иконѣ Почаевской, чудотворной*, wydanym, zgodnie z ustaleniami Jurija Medwedjka, w drukarni oo. bazylianów w Poczajowie w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XVIII w. (najprawdopodobniej tuż po trzecim rozbiórce Rzeczypospolitej)³⁶ zachowały się, jak ustaliłam, przekazy dwóch ukraińskojęzycznych tekstów pieśni Szczurowskiego – maryjna o incipicie „Раби Маріи великой надѣи” oraz o św. Bazyliim Wielkim rozpoczynająca się od słów „Трисвѣтлыми вѣнцы Тебе вяжуть,

34 *Bogoglasnik: Pěsni blagogovějnija (1790/1791): Eine Sammlung geistlicher Lieder aus der Ukraine*, t. 1, *Богогласник: Пѣсни благоговѣйныя: Facsimile der Ausgabe Poczajiv 1790/1791 mit einem Vorwort von Hans Rothe*, Köln–Weimar–Wien 2016 (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte: Neue Folge, Reihe B: Editionen, 30/1), dalej jako: *Bohobłasnyk*.

35 O. Shkurgan, „Pieśni nabożne”, op. cit., s. 208–214.

36 Ūrij Medvedik, „«Bogoglasnik» – viznačna pam’atka ukraińs’koj muzičnoji kul’ turi XVII–XVIII stolit’”, w: *Ad Fontes: z istorii ukraińs’koj muziki XVII – počatku XX st.: vibrani statii, materialii, recenzii*, L’viv 2015, s. 33. Do naukowego obiegu ten nutowy śpiewnik, datując go na rok 1793, wprowadziła dr Ludmiła Rudenko, aktualnie starszy pracownik naukowy Działu Zbiorów Muzycznych Instytutu Księgoznawstwa Narodowej Biblioteki Ukrainy im. W.I. Wernadskiego (dalej jako: NBUW), zob.: Ludmiła Rudenko, *Notna biblioteka horu Kiïvs’koï duhovnoï akademii*, Kiïv 2013 (= Z istorii muzičnoï spadšini Ukraïni, 9), nr 501, s. 252–253.

o Василій³⁷. Utwory te po raz pierwszy unicki autor wydał w pracy pt. *Wzór doskonałości panieńskiej* (Poczajów 1772)³⁸, w której opublikowano wyłącznie ich teksty poetyckie. Natomiast, we wzmiankowanym poczajowskim śpiewniku nieznanymi nam bliżej redaktorzy tego niewielkiego zbioru zaproponowali „tony” do tych utworów, zalecając pieśń do Najświętszej Maryi Panny *Раби Маріи великой надѣи* śpiewać na „подобень: Многими усты Дѣво Пречистая”, a pieśń poświęconą św. Bazylemu Wielkiemu *Трисвѣтлыми вѣнцы Тебе вяжуть, о Василіи* wykonywać na melodię pieśni „Изліяся от усть Твоихъ” ułożonej do tegoż świętego. Z powyższego wynika, że jeszcze za życia Szczurowskiego wskazane ukraińskojęzyczne utwory tego unity wykonywano na „tony” pieśni z ukraińskiego repertuaru religijnego. W świetle badań Jurija Medvedyka wiadomo, że pieśń ku czci św. Bazylego Wielkiego *Изліяся от уст Твоих, отче блаженне, Василіе преподобне* funkcjonowała w początkach XVIII w., o czym świadczy przekaz jej tekstu poetyckiego zachowany w rękopiśmiennym łemkowskim śpiewniku z tego czasu³⁹. Natomiast redaktorzy poczajowskiego *Bohohłasnyka* opublikowali do tego tekstu linię melodyczną, a także poinformowali, iż można ją wykonywać również na melodii pieśni *Приносит Дѣва младенца* na święto Ofiarowania Pańskiego⁴⁰.

Przeprowadzenie porównania muzycznych tekstów pieśni Szczurowskiego wydanych w *Śpiewniku kościelnym* ze znanymi melodiami pieśni z repertuaru ukraińskich pieśni religijnych na razie nie przyniosło żadnych rezultatów, jak również nie stwierdzono podobieństwa ich linii melodycznych do melodii polskich pieśni rzymskokatolickich⁴¹. W związku z powyższym na obecnym etapie badań można jedynie stwierdzić, że Szczurowski nie tylko mógł komponować do swoich tekstów melodie, lecz także

37 *Пѣсни о Пресвѣтѣй Богородицѣ в Іконѣ Почаевской, чудотворной* (bez miejsca i roku wydania), zach. Kijów, NBUW, Instytut Księgoznawstwa, Dział Zbiórek Bibliotecznych i Kolekcji Historycznych: zespół Kijowskiej Duchownej Akademii, sygn. D X 11/1108, k. [Б,Г–Б,Г]. Zob. także: Oksana Shkurgan, „Pieśni ihumena krystynopolskiego o Kornela Sroczyńskiego w nowo odnalezionym druku «Chwała Boga Cudownego w Świętym Onufrym» (Lwów 1773)”, *Muzyka* 62 (2017) nr 1, s. 110–112.

38 Omówienie wydania o. Tymoteusza Szczurowskiego *Wzór doskonałości panieńskiej* (Poczajów 1772), wykaz incypitów siedemnastu pieśni nabożnych (w języku polskim i ukraińskim w transliteracji alfabetycznej) wraz z uwagami do nich, które opublikowano na końcowych kartach tego wydawnictwa zob. w: O. Shkurgan, „Pieśni nabożne”, op. cit., s. 201–204. Por.: Mihajlo Voznák, „Z kul’turnogo žyttá Ukraïni XVII–XVIII vv.”, *Zapiski Naukovogo Tovaristva im. Ševčenká* 108 (1912), s. 67; Ūrij Medvedik, *Ukraïns’ka dubovna piśnâ XVII–XVIII stolit’*, L’viv 2006 (= Istorія ukraïns’koï muzyki, vip. 15: Doslidžennâ), s. 136–137.

39 *Bogoglasnik: Pěsni blagogovějnyja (1790/1791): Eine Sammlung geistlicher Lieder aus der Ukraine*, t. 2, Jurij Medvedyk, *Der Bohohłasnyk von Počajiv: Das erste gedruckte ukrainische Liederbuch mit geistlichen Liedern aus dem 17. und 18. Jahrhundert*, Köln–Weimar–Wien 2016 (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte: Neue Folge, Reihe B: Editionen, 30/2), s. 224, 298.

40 *Bogoglasnik: Pěsni blagogovějnyja*, 30/1, op. cit., s. 446–447; *Bogoglasnik: Pěsni blagogovějnyja*, 30/2, op. cit., s. 298, 343–344.

41 Tym niemniej trzeba wskazać, że zauważono podobieństwo początku linii melodycznej unickiej pieśni *Kto pragne żyć wiecznie* z pierwszymi taktami zapisu nutowego pieśni przygodnej *Skoro tylko wstaje z rana* wydanej w *Dodatku II do Śpiewnika kościelnego* (s. 870).

dostosowywał swoje teksty poetyckie do melodii znanych wówczas pieśni religijnych funkcjonujących w ukraińskojęzycznych środowiskach unickich. Nie można wykluczyć, że unicki autor czerpał również z polskiego zasobu rzymskokatolickiego, opracowując go do swoich tekstów. Szczurowskiemu były dobrze znane pieśni katolickie, o czym świadczą przekazy wspomnianych pokutnych pieśni, takich jak *Boże w dobroci nigdy nie przebrany* oraz *Straszliwego majestatu Panie* opublikowanych przez niego w *Misji Bialskiej* w celu wykonywania ich w czasie misji bazylikańskich. Jak wiadomo, w prowadzonych przez Szczurowskiego licznych misjach w różnych miejscowościach na obszarze Rzeczypospolitej, w tym w parafiach w diecezji chełmskiej⁴², brali udział wierni obu obrządków katolickich (greckokatolickiego i rzymskokatolickiego)⁴³. Repertuar pieśni wykorzystywany przez bazylikańskich misjonarzy z pewnością musiał być dobrze znany zarówno unitom, jak i „łacinnikom”, w związku z czym Szczurowski mógł dostosowywać swoje teksty pieśniowe do melodii pieśni religijnych funkcjonujących w środowiskach unickich i rzymskokatolickich. Wspólny śpiew wyznawców obu obrządków katolickich w czasie licznych misji bazylikańskich na pewno przyczynił się do rozpowszechnienia i popularyzacji pieśni Szczurowskiego w obu tych środowiskach, o czym świadczą ich przekazy funkcjonujące w diecezji chełmskiej zamieszczone w wydawnictwach śpiewnikowych Mioduszewskiego z l. 1842–53. Dodajmy, że w *Śpiewniku kościelnym* wśród pieśni Szczurowskiego znalazły się muzyczno-poetyckie przekazy utworów wykonywanych na rozpoczęcie i zakończenie misji bazylikańskich – *Wejrzycie dziś, niebioso* („Wchodnia czyli Przedmissyjna”) oraz *Ciesz się niebo, słuchaj ziemio* („Rozchodnia czyli Pomissyjna”).

Autor *Śpiewnika kościelnego*, publikując pieśni Szczurowskiego w bloku ze śpiewami pt. „Pieśni w cerkwiach diecezji chełmskiej obrządku grecko-katolickiego używane”, usystematyzował je, jak już wspomniano, tematycznie (są tu pieśni Pańskie, pieśni do Najświętszej Maryi Panny, o świętych, przygodne). Pierwszy dział, z pieśniami do Jezusa Chrystusa, rozpoczyna się od dwóch pieśni (*Kto pragnie żyć wiecznie* oraz *Z nami dziś niebioso*) wykonywanych w czasie misji bazylikańskich, lecz pozostałe utwory uporządkowano według kalendarza zachodniego (w tym wypadku rozpoczynając od świąt Bożego Narodzenia, na święcie Bożego Ciała kończąc). W kolejnych dwóch działach pieśniowych (do Najświętszej Maryi Panny i do świętych) utwory, poza niewielkimi wyjątkami, zamieszczone zostały zgodnie z kalendarzem wschodnim, tj. od września. W ostatnim dziale (pieśni przygodne) znalazły się utwory przeznaczone na różne okazje, w tym pieśni o miłości Boskiej, pieśni o Opatrzności Boskiej, utwory o charakterze eschatologicznym, pieśni na rozpoczęcie i zakończenie misji, a także pieśń za umarłych.

42 A.B. [Adam Bartoszewicz], „Żywot księdza Tymoteusza Szczurowskiego”, *Pamiętnik Religijno-Moralny* 13 (1853) t. 25, nr 11, s. 449; Dorota Wereda, „Działalność Tymoteusza Szczurowskiego na Podlasiu”, *Zeszyty Dziedzictwa Kulturowego* (2007) nr 1, s. 60–61, 69.

43 Ibid., s. 60.

Takie usystematyzowanie pieśni Szczurowskiego dokonane przez Mioduszewskiego przy publikacji ich w *Śpiewniku kościelnym* świadczy o tym, że autor tego zbioru mógł wzorować się na strukturze greckokatolickich śpiewników mających kalendarzowo-tematyczną organizację repertuaru⁴⁴. Struktura ta występowała w rękopiśmiennej tradycji tworzenia paraliturgicznych zbiorów pieśni w środowiskach unickich poczynając od lat trzydziestych XVIII w., w szczególności wzięto ją za podstawę usystematyzowania repertuaru pierwszej antologii ukraińskich pieśni XVII i XVIII w. – poczajowskiego *Bohohłasnyka*⁴⁵. Jak już zaznaczono, w części I *Śpiewnika kościelnego* pieśni rzymskokatolickie Mioduszewski usystematyzował według następstwa roku liturgicznego i ułożył je tematycznie, podczas gdy pieśni unickie rozmieścił w czterech działach tematycznych, opierając się na strukturze unickich śpiewników mających kalendarzowo-tematyczną organizację repertuaru.

Warto też zwrócić uwagę na typ polskich śpiewników kościelnych, w których, jak stwierdził ks. Bolesław Bartkowski, zamieszczone zostały „nie tylko pieśni *sensu stricto* liturgiczne i kościelne, lecz także religijne śpiewy przeznaczone do wykonywania poza kościołem i poza nabożeństwami”⁴⁶. Zgodnie z najnowszymi badaniami ukraińskiej muzykolog Olgi Zosim, od połowy XIX w. po dzień dzisiejszy w Polsce funkcjonują rzymskokatolickie śpiewniki z ustaloną organizacją struktury pozwalającą na określenie tych zbiorów jako śpiewniki „zintegrowanego typu” („комплексного типу”), w których zamieszczano utwory wykonywane w ciągu roku kościelnego związane z głównymi wydarzeniami z życia Jezusa Chrystusa, pieśni do Najświętszej Maryi Panny, pieśni ku czci świętych, a także pieśni rozmaite oraz inne liturgiczne i paraliturgiczne utwory śpiewane w czasie mszy świętej oraz innych nabożeństw kościelnych⁴⁷. W świetle powyższych ustaleń, trzeba w tym miejscu zwrócić uwagę na wykorzystanie repertuaru *Śpiewnika kościelnego* zarówno w nabożeństwach odprawianych w kościele, jak i poza kościołem. Dowodzi tego uwaga IV zawarta w „Niektórych uwagach względem Pieśni i Melodyj” zamieszczona przez Mioduszewskiego na końcu *Dodatku III do Śpiewnika kościelnego*, zgodnie z którą rzymskokatolickie pieśni przygodne, maryjne, do świętych, a także pieśni Szczurowskiego (*Pójdziemy, pójdziemy stąd; Czas, czas już niosą trumnę; Słuchaj ziemio, słyszcie mogiły; Zatrzymajcie się, rozpytajcie się*) można było śpiewać podczas obrzędów pogrzebowych:

44 O kalendarzowo-tematycznym i kalendarzowym typie rękopiśmiennych oraz drukowanych śpiewników powstałych między trzecią a ostatnią dekadą XVIII w. zawierających repertuar pieśni ukraińskich zob.: Ū. Medvedik, „Ukrains'ka duhovna pisnâ”, op. cit., s. 94–105. Unickie śpiewniki mające kalendarzowo-tematyczną i kalendarzową organizację repertuaru zostały gruntownie omówione w: Ol'ga Zosim, *Shidnoslov'âns'ka duhovna pisnâ: sakral'nij vimir*, Kii'v 2017, s. 110–130.

45 Ū. Medvedik, „Ukrains'ka duhovna pisnâ”, op. cit., s. 94–98, 104–105; O. Zosim, op. cit., s. 112, 119–120, 129–130.

46 Bolesław Bartkowski, *Polskie śpiewy religijne w żywej tradycji. Style i formy*, Kraków 1987, s. 20.

47 O. Zosim, op. cit., s. 83–85.

Ponieważ niewiele mamy pieśni za umarłych, zatem bądź to na mszach czytanych żałobnych, bądź w czasie innych obrzędów, jak np. przy ciele umarłego w domu, lub odprowadzając toż ciało na cmentarz, albo powracając z cmentarza, można śpiewać także i następujące pieśni: [...] jako też z Cerkiewnych: O rzeczach ostatecznych, str. 654. – o Śmierci, str. 655. – o Sądzie, str. 656. – Rozmowa z umarłymi, str. 676⁴⁸.

Należy dodać, iż, w odróżnieniu od *Śpiewnika kościelnego*, repertuar wykonywany przez wyznawców Kościoła greckokatolickiego, jako odrębny rozdział do innych późniejszych rzymskokatolickich zbiorów, nie został wprowadzony.

W związku z tym powstaje pytanie, jakie cele przyświecały Mioduszewskiemu przy publikacji tak licznej grupy polskojęzycznych przekazów muzyczno-poetyckich i poetyckich pieśni unity Szczurowskiego w *Śpiewniku kościelnym*? Pomimo braku informacji albo wskazówek na ten temat pochodzących od samego Mioduszewskiego, wydaje się, że pieśni unickie, zgodnie z podstawowym założeniem autora *Śpiewnika kościelnego*, tak jak w przypadku repertuaru rzymskokatolickiego, zostały opublikowane w celu archiwizacji oraz popularyzacji. Wydane tu utwory o proveniencji unickiej wyszły spod pióra zmarłego trzydzieści lat przedtem gorliwego bazylińskiego misjonarza Szczurowskiego (przed śmiercią wrócił on do obrządku łacińskiego), aktywnie prowadzącego w swoim czasie liczne misje religijne wśród wiernych obu obrządków katolickich (greckokatolickiego i rzymskokatolickiego) na obszarach Rzeczypospolitej. Jak wspomniano, w opublikowanym w poczajowskiej drukarni oo. bazylianów śpiewniku pt. *Bobohłasnyk* (1790–91) nie zamieszczono żadnej ze wzmiankowanych w niniejszej pracy pieśni Szczurowskiego. Być może właśnie brak pieśni tego unickiego misjonarza w obszernym nutowym poczajowskim *Bobohłasnyku* (a także w jego reedycjach z 1805 i 1825 r.) skłonił Mioduszewskiego do umieszczenia ich w jego *Śpiewniku kościelnym*. Istotne wydaje się także to, że unicka drukarnia w Poczajowie, w której wydawano w l. 1773–1825 zbiory pieśni religijnych z nutami⁴⁹, istniała do 1831 r., a następnie została podporządkowana rosyjskiej Cerkwi prawosławnej⁵⁰, w konsekwencji czego została wstrzymana edycja nutowych śpiewników przez bazylianów dla potrzeb Kościoła greckokatolickiego⁵¹. Niewykluczone, że ten fakt mógł także przyczynić się do gromadzenia, opracowania i publikacji przez Mioduszewskiego pieśni Szczurowskie-

48 M.M. Mioduszewski, *Dodatek III do Śpiewnika kościelnego*, op. cit., s. 1024.

49 Omówienie nutowych śpiewników powstałych w drukarni oo. bazylianów w Poczajowie zob. Ū. Medvedik, „Ukraïns’ka duhovna piśnâ”, op. cit., s. 138–162, 166–167; tegoż, „«Bogoglasnik» – viznačna pam’âtka”, op. cit., s. 30–43.

50 Nataliâ Zabolotna, „Počaiivs’ki kirilicni starodruki z fondiv Nacional’noï biblioteki Ukraïni imeni V. Ī. Vernads’kogo âk dżerelo z istoriï redakcijno-vidavničoi ta drukars’koï diâl’nosti”, w: *Drukarnâ Počaiïvus’kogo Uspens’kogo monastirâ ta ii starodruki: zbirnik naukovih prac’*, red. G[alina] Ī[vanivna] Koval’čuk, Kïiv 2011, s. 45.

51 Należy dodać, że unickie drukowane zbiory z nutami znane są dopiero z połowy lat dwudziestych XX w. (na temat struktury bazylińskiego śpiewnika *Церковни пісні* (Żółkiew 1926) zob. w: O. Zosim, op. cit., s. 122–125).

go funkcjonujących w środowiskach unickich, ale niewydanych przedtem z nutami. Być może motywem decyzji Mioduszeńskiego dotyczącej publikowania utworów tego bazylianina była jego osobista troska o stan śpiewu w Kościele katolickim obrządku greckiego, a przeprowadzona archiwizacja pieśni unickich miała uchronić przed zniekształceniem ich pierwotnych tekstów i melodii. Wobec braku wcześniejszych źródeł nutowych pieśni Szczurowskiego, ich muzyczno-poetyckie przekazy zawarte w dziełtnastowiecznym *Śpiewniku kościelnym* nabierają szczególnego znaczenia. Niewątpliwie wymagają one dalszych badań, w tym porównania z melodiami pieśni religijnych powstałych w środowiskach obu obrządków katolickich.

Opublikowane przez Mioduszeńskiego pieśni Szczurowskiego (pieśni Pańskie, maryjne, o świętych, przygodne) wykonywali wyznawcy Kościoła grekokatolickiego w diecezji chełmskiej w ciągu roku cerkiewnego w czasie różnych nabożeństw, a także, na co wskazuje obecność pieśni na rozpoczęcie i zakończenie misji, wykorzystywano je w praktykach religijnych unickich misjonarzy. Tak więc zamieszczony w *Śpiewniku kościelnym* repertuar pieśni unickich spełniał założenia jego autora, którego celem było wydanie śpiewnika o charakterze użytkowym, praktycznym. Śpiewnik mógł mieć takie znaczenie nie tylko dla wiernych Kościoła rzymsko-, ale i grekokatolickiego.

Z „Aktu darowizny ksiąg” sporządzonego przez Mioduszeńskiego w dniu 17 VI 1856 r. wiadomo, że po ukończeniu swego dzieła planował on przygotowanie w przyszłości drugiego wydania *Śpiewnika kościelnego*, w którym, jak pisał, pieśni znajdujące się w trzech *Dodatkach* i w *Uzupełnieniu Dodatku III*, jak również jeszcze nieopublikowane (pozostające w rękopisach) „położone będą [...] każda pod właściwym tytułem, jako to: Adwentowe między Adwentowemi, Postne między Postnemi, i t. p. wyjąwszy Cerkiewne, które tak się położą jak są teraz, to jest po Pieśniach za Umarłych przed samemi Mszami”⁵². Z powyższego wynika, iż autor *Śpiewnika kościelnego* miał zamiar w tym drugim wydaniu zbioru opublikować również blok pieśniowy o proveniencji unickiej, zawierający pieśni bazylianina Szczurowskiego. Jak wiemy, do drugiej edycji śpiewnika nie doszło.

Drukowany nutowy *Śpiewnik kościelny* niewątpliwie przyczynił się do popularyzacji w XIX w. pieśni Szczurowskiego, o którym już w połowie lat pięćdziesiątych tego stulecia pierwszy jego biograf, Adam Bartoszewicz, napisał, że był znanym autorem wielu „pieśni nabożnych, które z nabożeństwem po rozmaitych kościołach na Podlasiu i w całej diecezji chełmskiej, równie jak i w byłych diecezjach brzeskiej i włodzimierskiej, a szczególnie w Białym i Parczowie lud pobożny śpiewa”⁵³. Dzięki dokonaniom ks. Michała Marcina Mioduszeńskiego pieśni bazylikańskiego misjonarza o Tymoteusza Szczurowskiego zostały uchronione od zapomnienia.

52 AMS,teczka personalna ks. Michała Marcina Mioduszeńskiego CM (b. sygn.), III. Testament (Ms. „Akt darowizny ksiąg”), k. [2v]. Powyższy cytat przywoływano także w: H. Feicht, „X. Michał Marcin Mioduszeński”, op. cit., s. 85; W. Kałamarz, op. cit., s. 349.

53 A.B. [A. Bartoszewicz], op. cit., s. 453.

ANEKS I

INCIPITY SŁOWNE PIEŚNI O. TYMOTEUSZA SZCZUROWSKIEGO WYDANYCH
W ŚPIEWNIKU KOŚCIELNYM MICHAŁA MARCINA MIODUSZEWSKIEGO

Archanielski głos ośmiela
Boże, usłysz mnie
Bóg, Bóg, bytność, opatrność
Chwała na wysokości
Ciesz się niebo, słuchaj ziemio
Czas, czas już niosą trumnę
Dziś bogowidne wzlatujcie, orłęta
Dziś, ludu Maryjański
Głos, głos, głos dziś wesoly
Góry Syjońskie
Kto pragnie żyć wiecznie
Któż z ziemnorodnych
Makryno święta, perlorodne morze
Niebo się dziś odzywa
Oblecz się, ziemio
Ocuć się ziemio, nieba Gospodyni
Od piersi matki
Ogromny piorun z iskierką w obłoku
Ożycie upłynione wieki
Ożywiający Duchu Święty
Pójdziemy, pójdziemy stąd
Raj nam jest ten Syjon wesoly
Rozmiłuję się w Tobie
Słodka nowina
Słuchaj ziemio, słyszcie mogiły
Śludzy Maryi
Spłynicie dziś, spłynicie
Światłości miła anielskiemu oku
Święta pustyni, cichości odludna
Świętych cnót zbiorze
Tys, co nieba jest ozdobą
Wejrzyjcie dziś, niebioso
Weselcie się nieba
Witaj wodzu pustelników
Wszystkie narody, przyjdźcie na gody
Wszystko widzący, Boże, sprawiedliwy

*Wynijdz serc rozumnych
 Zatrzymajcie się, rozpytajcie się
 Zbiór Serafinów
 Z drogich pereł wieńce tobie, Bazyli, uwiły
 Z głębiny wieków pierwszy January
 Z gór wiekuistych
 Z nami dziś niebiosa
 Źródło istności*

ANEKS 2

INCIPITY NUTOWE PIEŚNI O. TYMOTEUSZA SZCZUROWSKIEGO WYDANYCH
 W ŚPIEWNIKU KOŚCIELNYM MICHAŁA MARCINA MIODUSZEWSKIEGO

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9. Kto pra-gnie żyć wie-cznie, ma wie-rzyć ko-niecz-nie, że Bóg wszę-dzie ży-wy

 sę - dzia spra-wie - dli - wy,

10. Ma-kry - no świę-ta, per-lo-ro - dne mo-rze,

11. O - blecz się, zie-mio, w zło-to - li - te sza - ty, O! - tarz bla-gal - ny

 spie-szy do o - bla - ty,

12. O - żyj - cie u - pły - nio - ne wie - ki, wspom-nij - cie dla sie-rot o - pie - ki,

13. O - ży - wia - ją - cy Du - chu Świę - ty, nie - po - ję - ty

14. Pój - dzie - my, pój - dzie - my stąd w nie-wi - do - me kra - i - ny,

15. Roz - mi - lu - ję się w To - - bie

16. Słu - chaj zie - mio, słysz-cie mo - gi - ły, trąb a - niel - skich

 nie - bie-skiej si - ły:

17. Słu - dzy Ma - ry - i, wam pew - ne zba - wie - nie,

18.
 Splyń - cie dziś, splyń - cie wszech ma - tek za - le,

19.
 Świę - tych cnót zbio - rze, z cu - dów wiel - kich jaw - ny,

20.
 Tyś, co nie - ba jest o - zdo - bą,

21.
 Wej - rzyj - cie dziś, nie - bio - sa, w na - sze pra - gnie - nia,

22.
 We - sel - cie się nie - ba, pięk - no - ści mo - rza,

23.
 Wszyst - kie na - ro - dy, przyjdź - cie na go - dy,

24.
 Za - trzy - maj - cie się, roz - py - taj - cie się, czy - jeś ję - czą pro - chy? O sy - ny, cór - ki!

25.
 Z dro - gich pe - rel wień - ce to - bie, Ba - zy - li, u - wi - ly

26.
 Z gór wie - ku - i - stych, z Pa - tri - ar - chów ło - na,

27.
 Z na - mi dziś nie - bio - sa Stwór - cę wy - sła - wiaj - cie,

SONGS BY FATHER TYMOTEUZ SZCZUROWSKI IN *ŚPIEWNIK KOŚCIELNY*
[CHURCH SONGBOOK] BY FATHER MICHAŁ MARCIN MIODUSZEWSKI

Father Michał Marcin Mioduszeowski CM (1787–1868) published his *Śpiewnik kościelny* [Church Songbook] (Kraków 1838), including Polish songs from the Catholic repertoire with standardized texts and melodies for a solo voice. The printed volume was a result of the author's search for sacred songs, which he had collected for several years since 1830 and continued after the publication. In a later publication, *Dodatek do Śpiewnika kościelnego* [A Supplement to the Church Songbook] (Kraków 1842), in addition to the Roman Catholic repertoire, funeral songs and scores of mass chants, Mioduszeowski included a set of poetic and musical-poetic anonymous compositions in Polish with the title "Songs performed in the Greek Catholic churches of the Chełm diocese". In the foreword to the songs, he informed the readers that the Greek Catholic repertoire was borrowed from a work titled *The Biata Mission* [Supraśl 1792 – O.S.] by Father Tymoteusz Szczurowski. The songs were categorized according to subject (divine, about the Holy Virgin, about the saints and daily prayers).

It has been determined that in his *Śpiewnik kościelny* (including the above-mentioned *Supplement* and its subsequent continuations printed in Leipzig: *Supplement II* (1849) and *Supplement III* (1853)) Mioduszeowski published a total number of 44 songs written by a Basilian missionary, Father Tymoteusz Szczurowski (1740–1812), 27 of which were published with their melodies, while the remainder were included only in textual form. In the absence of earlier sources containing scores of Szczurowski's songs, their musical-poetic versions published in the nineteenth-century church songbook are of particular significance. There can be no doubt that this printed collection contributed to the popularization of the legacy of this Greek Catholic missionary in the nineteenth century. The published results of Father Michał Marcin Mioduszeowski's efforts saved the songs written by Basilian monk Tymoteusz Szczurowski from oblivion.

Translated by Paweł Gruchała

Słowa kluczowe/keywords: Zgromadzenie Księża Misjonarzy/Congregation of Missionary Fathers, pieśni kościelne/church songs, bazylianie/basilian convent, śpiewnik unicki/uniate songbook, pieśni unickie/uniate songs, misja bazylikańska/basilian mission

Oksana Shkurgan – absolwentka Ukraińskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Kijowie, obecnie doktorantka Studium Doktoranckiego Instytutu Sztuki PAN. Pod opieką naukową dr hab. Barbary Przybyszewskiej-Jarmińskiej, prof. IS PAN, przygotowuje dysertację na temat *Muzyczne dziedzictwo Ukrainy. Recepcja i adaptacja muzyki tworzonej w Rzeczypospolitej dla Kościoła rzymskokatolickiego w środowiskach prawosławnych i unickich (XVII–XVIII w.)*.
o.shkurgan@wp.pl